

ШТА СЕ ЧУЈЕ КРОЗ ГОРУ ЗЕЛЕНУ?

ПЕВАЧКА И СВИРАЧКА ТРАДИЦИЈА ГОРЊЕ ЈАСЕНИЦЕ

Приредила Јелена Јовановић
Музиколошки институт САНУ, Београд 2007.

Традиционална музичка пракса Горње Јасенице, једне од области централне Србије, обухваћена је детаљном опсервацијом захваљујући преданом истраживању Јелене Јовановић. Њен теренски рад од 1988. до 1991. године изнедрио је аудио издање *Шта се чује кроз гору зелену*. Аутентични снимци традиционалне песме и свирке представљени су са 48 нумера начињених у кућама казивача или у просторијама домова културе. То подразумева и пропратне звукове специфичне за амбијент у коме су снимци настали, што слушаоца на неки начин приближава не само песми и казивачу, већ читавом окружењу у коме се одвија извођење конкретног музичког примера. Компакт диск је опремљен и двојезично уређеном књижицом (на српском и енглеском језику) са коментарима певања и свирања, као и основним подацима о извођачима.

Комплетни вокални и инструментални потенцијал Горње Јасенице приказан је на диску груписањем звучних записа према њиховој функцији: у животни или годишњи циклус обичаја. Жанровска разноврсност огледа се у заступљености песама које су се изводиле на свадби, погребу, или су везане за поједине послове попут жетве, копања, чувања стоке, комишања (љушћења кукуруза), на путовању, седељкама и прелима. Посебно се издвајају примери који се изговарају, а намењени су деци или представљају бајање против града. Специфичност вокалне традиције Горње Јасенице, у односу на целокупни певачки корпус Србије, представљају „бројанице“ у којима се понекад јављају низови стихова у виду припева чији садржај није логички наставак претходно отпеваног текста (попут песме *Ој, дивојко миле моје*, бр. 37). Поред овог типа „бројанице“ заступљен је још један начин извођења заснован на, условно речено, моторичном и остинатном певању читавог примера (као у песми *Ошине га, брај-брале*, бр. 27).

Звучни примери вокалног израза Горње Јасенице указују на значајнију заступљеност двогласног певања у односу на једногласно. Сазвучне карактеристике двогласног извођења издвајају два опозитна музичка слоја: старији и новији. Старија вокална пракса назива се у народној терминологији већине српских крајева певање „на глас“, које се у зависности од функције напева додатно објашњава. На подручју Горње Јасенице старији начин извођења дефи-

нише се и функционалним одређењем напева, као „сватовски“ или „чобански“. Према односу првог и другог гласа и структури сазвука код архаичних вокалних форми могу се разазнати хетерофони, бордунски или хетерофоно-бордунски начин извођења. Основне одлике овог певања приказане на диску читавају се у узаном тонском амбитусу, секундним сазвучима и специфичној артикулацији. Насупрот старинском певачком наслеђу, новији начин, односно певање „на бас“ базирано је на терцним и квинтним сазвучима и тонским односима који су ближи темперованом систему. Посебност извођења певачких група из Горње Јасенице представљају „хибридни“ облици, односно песме које садрже карактеристике и старијег и новијег вокалног наслеђа (као што су *Чувам овце у ливади доле*, бр. 14 или *Ова брда и пусте долине*, бр. 36). Овакав начин певања негују певачке групе које на свом репертоару имају песме и старијег и новијег музичког слоја, а карактеристичне су и за друге области високе Шумадије. Поред двогласних примера, на аудио издању се налази и неколико једногласних мелодија које су отпеване групно (што је ређа појава) или солистички, и углавном припадају старијем наслеђу (попут путничке или крстоношке песме). Изузетак представља свадбена песма *Ој, девојко, румена јабуко* (бр. 4) која је новијег порекла, и распрострањена је на подручју читаве Шумадије. Антипод овом примеру је *Лепо пева за гором девојка* (бр. 32), мелизматичне мелодике и нетемпероване тонске структуре. Посебност овог напева потцртана је његовом функцијом, односно извођењем при превозињу товара запрегом, услед чега певачица повремено узвикује припев шар покушавајући да усмери животињу (краву) на путу.

Музичка посебност вокалне традиције Горње Јасенице настала је у одређеним друштвеним и културним условима, који су одредили естетске критеријуме у музици, као и њене стилске особености. Специфичност певачког наслеђа овог краја читује се највише у примерима старијег вокалног слоја, док се за новије певање може рећи да је углавном слично као и у већини других западних српских крајева. Вешто извођење украсних тонова, уз посебну артикулацију и агогику, те начин изговарања вокала при певању, обликују јединствену музичку слику. Вокали се уобличавају нарочито при дужем издржавању тонова, док их у каденцама жене често затамњују претварајући *a* у *o* или *e* у *oe*. Слична закономерност карактерише старије динарско певање у другим динарским областима. Повремено се у току извођења могу чути и „квоцајући“ звуци који су неодређене тонске висине и јављају се као предудари или постудари. Посебно треба указати на певање свадбених и жетелачких песама, које карактерише извикивање на крају сваке мелосторфе или на крају читавог примера.

Поред богатог избора вокалних нумера, на диску је представљена и инструментална пракса свирком на листу, двојницама (двојницама), свирали, свиралчету, усној хармоници, виолини и хармоници. Већина инструменталних мелодија је одсвирана солистички, а само је један пример групног музицирања на виолини и хармоници, што показује да се ради о новој извођачкој навици. Разноврсност изабраног инструментаријума говори о потреби да се прикаже богата музичка имагинација кроз различите извођачке форме. Примери медитативне чобанске и путничке свирке, те извођење песме или мелодије уз коју се игра, репрезентују све могућности инструменталног потенцијала. Мелодије које су везане за чување оваца или рабацијање карактерише слободна метро-ритмичка структура, понекад фрагментарне мелодике. За разлику од њих, мелодије народних кола су у giusto ритму и мотивски прегледне. Међу традиционалним играма које су свирали сеоски музичари на аудио издању су *коло у шест, маказице, повозно и жикино*. Поред игара чији су аутори анонимни, свирачки репортоар је у другој половини XX века проширен компонованим колима, као што је *народно коло* Радојке Живковић.

Вокално-инструментално извођење на гулама употпуњује звучни колорит Горње Јасенице. Песма *Погибија великог војскађа Ђорђа Петровића* (бр. 40), аутора Радомира Бећировића Требјешког, један је од ретких примера гусларског наслеђа забележеног на подручју Шумадије. Конкретан пример гусларске праксе представља, према речима казивача, наставак породичне традиције која је пренета у Горњу Јасеницу, досељењем предака из Црне Горе у XVIII веку.

Са етномузиколошког аспекта диск *Шта се чује кроз гору зелену* представља драгоцену музичку монографију хетерогене традиције која се више не може забележити на терену. Зато је ово аудио издање важан научни материјал који доноси пресек сеоске музичке праксе с краја XX века. Иако неке од песама звуче помало неупевано, што констатује и ауторка диска у тексту који прати издање, то не умањује његову вредност. Напротив, то само говори да је пред слушаоцима реална слика народног певања затеченог на терену, дата без улепшавања и интервенције модерних техничких достигнућа. То је звучни документ који сведочи о културноисторијској слојевитости музичке слике шумадијских села, „насликане“ бојама различитих инструмената и гласова. Музичке примере који су се нашли на овом издању извели су певачи и свирачи који су некада исте мелодије певали и свирали у конкретним обредним догађајима. Они су прави репрезенти традиције свог краја, што потцртава ексклузивност вокално-инструменталне грађе на диску. Зато је ово издање неизбежна литература за све оне који се баве проучавањем, очувањем

и извођењем српског певачког и свирачког наслеђа. Аутор и издавач успели су да укажу на вредну музичку традицију, али и да одају захвалност извођачима који су у својој песми и свирци очували стилске специфичности Горње Јасенице.

Сања Ранковић

UDC 781.6:398](497.11)